

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՎ «ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
(ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի կրթության բովանդակությանն առնչվող որոշ դրույթների տեսանկյունից)

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ և ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

«ԲՀՀՀ քաղաքականության կրթաթոշակներ ծրագիր 2018-ի» շրջանակներում իրականացված սույն հետազոտության նպատակն է վերլուծել ՀՀ հանրակրթական ավագ դպրոցներում «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների կրթական բովանդակությունն ու դասավանդումը՝ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի Հոդված 29-ի 1-ի կետի (բ) և (դ) ենթակետերում ամրագրված պարտավորությունների իրականացման տեսանկյունից:

Հետազոտության խնդիրներն են.

- բացահայտել Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի Հոդված 29(1)-ի (բ) և (դ) ենթակետերում ամրագրված կրթության բովանդակությանն առնչվող ՀՀ պարտավորությունների կատարման բացերը,
- քաղաքականություն իրականացնողներին և կրթության շահառուներին հետազոտությամբ բացահայտված խնդիրների մասին իրազեկել և առաջարկություններ ներկայացնել:

Հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրվել են ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիան՝ իր համապատասխան մեկնաբանությամբ, ՀՀ Կրթության և Հանրակրթության մասին օրենքերը, Հանրակրթության պետական չափորոշիչը, առարկայական չափորոշիչները, «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների ավագ դպրոցի բնագիտամաթեմատիկական հոսքի դասագրքերը, հարակից այլ նյութեր: Իրականացվել են փորձագիտական հարցազրույցների չափորոշիչների և դասագրքերի հեղինակների, Կրթության ազգային ինստիտուտի մասնագետների հետ, ինչպես նաև հարցազրույցներ ու ֆոկուս խմբային քննարկումներ ՀՀ մի շարք ավագ դպրոցների ուսուցիչների և աշակերտների հետ:

Հետազոտության շրջանակներում ներառված խնդիրները, նշյալ դասընթացների մասով, առաջին անգամ են քննարկման առարկա դառնում այս համատեքստում: Առկա նյութի վերլուծության արդյունքում տեղ են գտել առաջակություններ, որոնք ուղղված են ոլորտի առաջնային շահառուներին և ոլորտի հիմնական քաղաքականություն մշակողներին:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հետազոտության ընթացքում «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների ավագ դպրոցի առարկայական չափորոշիչները և ուսումնական ծրագրերը, ինչպես նաև բնագիտամաթեմատիկական հոսքի դասագրքերը բովանդակային վերլուծության են ենթարկվել ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետևյալ երկու ենթակետերի տեսանկյունից.

1. Մասնակից պետությունները համակարծիք են, որ Երեխայի կրթությունը պետք է ուղղված լինի. (բ) մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների, ինչպես նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության մեջ ամրագրված սկզբունքների նկատմամբ հարգանքի դաստիարակմանը,

(դ) Երեխային ազատ հասարակության մեջ, փոխըմբռնման, խաղաղության, հանդուրժողականության, տղամարդու և կնոջ իրավահավասարության և բոլոր ժողովուրդների, էթնիկական, ազգային և կրոնական խմբերի, ինչպես նաև բնիկ ազգաբնակչությանը պատկանող անձանց միջև բարեկամության ոգով պատասխանատու կյանքով ապրելուն նախապատրաստելը:

Չափորոշիչների, ուսումնական ծրագրերի և դասագրքերի վերլուծությունից հետո, հարցազրույցներ և ֆոկլոր խմբային քննարկումներ են իրականացվել փորձագետների, ուսուցիչների և աշակերտների հետ: Հետազոտության արդյունքում պարզվել է հետևյալը.

✚ ՀՀ գործող օրենսդրական և կարգավորող դաշտի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի Հոդված 29-ի դրույթները մասամբ արտացոլված են ՀՀ համապատասխան օրենքներում: Շեշտը դնելով ազգային կրթության վրա, Հանրակրթության մասին օրենքը մասնավորապես ասում է, որ հանրակրթության բնագավառում պետությունը երաշխավորում է «հանրակրթության մարդասիրական բնույթը, ազգային և համամարդկային արժեքների, մարդու կյանքի ու առողջության, անհատի ազատ և համակողմանի զարգացման առաջնայնությունը, քաղաքացիական գիտակցության կարևորումը, անհատի և նրա իրավունքների ու ազատությունների նկատմամբ հարգանքը, արժանապատվությունը, հայրենասիրությունը, աշխատասիրությունը, պատասխանատվությունը, հանդուրժողականությունը, բնապահպանական աշխարհայացքի ձևավորումը»: Ուշագրավ է սակայն, որ նույն օրենքի սովորողի ծնողի իրավունքներին ու պարտականություններին անդրադարձող Հոդված 28-ում ասվում է, որ ծնողը պարտավոր է «դաստիարակել հարգանք ազգային, պատմական, մշակութային արժեքների և հայրենիքի նկատմամբ, հոգատար վերաբերմունք պատմամշակութային հարստության և շրջակա միջավայրի նկատմամբ, հանդուրժողական վերաբերմունք այլ ժողովուրդների և մշակույթների նկատմամբ»: Այսինքն՝ այլ ժողովուրդների և մշակույթների հանդեպ հարգանք ձևավորելու պարտականությունը պետությունը դնում է ծնողի ուսերին:

✚ «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների ավագ դպրոցի գործող չափորոշիչներն ու ծրագրերը գերազանցապես միտված են ազգային և հայրենասիրական նպատակների իրագործմանը: Այս փաստաթղթերը գրեթե չեն անդրադառնում ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի Հոդված (29)1-ում ամրագրված այնպիսի դրույթների, ինչպիսիք են մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները, խաղաղությունը, հանդուրժողականությունը, տղամարդու և կնոջ իրավահավասարությունը և այլն: Մինչդեռ չափորոշիչներում կան շատ լայն ձևակերպումներ և հղումներ, ինչպես օրինակ՝ «ազգային առանձնահատուկ նպատակներ», «ազգային ու համամարդկային արժեքներ» և այլն, այդ ձևակերպումները որևէ կերպ չեն մեկնաբանվում և չեն սահմանվում՝ այդպիսով որոշակիորեն անորոշ դարձնելով չափորոշիչները և այն կիրառողների համար անհատական մեկնաբանության լայն հնարավորություն ստեղծելով:

✚ ՀՀ ավագ դպրոցների համար նախատեսված Հայոց պատմության և Հայ գրականության դասագրքերի բովանդակությունը, որը ստեղծվել է առարկայական չափորոշիչների և ուսումնական ծրագրի հիման վրա, գրեթե չի անդրադառնում Երեխայի իրավունքների

մասին կոնվենցիայի Հոդված 29-ի 1-ին կետի (բ) և (դ) ենթակետերի պահանջներին: Երկու դասագրքերն էլ հենվում են բացառապես ազգային ու հայրենասիրական մոտեցումների վրա և գրեթե չեն արտացոլում ՀՀ համապատասխան միջազգային պարտավորությունները:

✚ Կառավարության 14 հոկտեմբերի 2010 թվականի N 1391Ն Որոշումը վերաբերում է նաև հանրակրթական հաստատություններում աշխատող ուսուցիչների պաշտոնի նկարագրին: 7-րդ բաժնի 12-րդ կետում մասնավորապես նշվում է. «հանրակրթական ուսումնական հաստատության ուսուցչի պաշտոնն զբաղեցնողը պետք է իմանա ստորև նշված նորմատիվ իրավական ակտերի այն դրույթները, որոնք վերաբերվում են կրթության բնագավառին, կանոնակարգում են պաշտոնի նկարագրով ամրագրված լիազորությունները, որոնք ընդգրկված են կրթության պետական կառավարման լիազոր մարմնի կողմից հաստատված՝ ուսուցչի վերապատրաստման հարցաշարերում ա. ՀՀ Սահմանադրությունը, «Կրթության մասին», «Հանրակրթության մասին», «Լեզվի մասին», «Երեխայի իրավունքների մասին», «Կրթության առանձահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին», «Կրթության պետական տեսչության մասին», Հայաստանի Հանրապետության օրենքները, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը, «Հայաստանի Հանրապետության պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատության» ՊՈԱԿ օրինակելի կանոնադրությունը, առարկայական չափորոշիչները և իր պաշտոնային պարտավորությունների վերաբերող՝ նախարարության համապատասխան նորմատիվ ակտերը, իրավական այլ փաստաթղթեր...»: Ինչպես տեսնում ենք, կա հատուկ ցանկ, որն անհրաժեշտ է իմանալ ուսուցչի պաշտոնն զբաղեցնող մասնագետին: Սակայն, ինչպես նշվեց ուսումնասիրության մեջ, ուսուցիչները շատ հաճախ շփոթում են չափորոշիչ, ծրագիր, օրինակելի ուսումնական պլան հասկացությունները: Ավելին՝ ծրագիր ասելիս, նրանք հիմնականում նկատի են առնում ծրագրի բովանդակային միջուկը՝ թեմաները: Այստեղից բխում է հետևություն, որ վերապատրաստումների կամ մրցույթների ժամանակ, պատշաճ ուշադրություն չի դարձվում սահմանված կարգին: Ներկայացված որոշման մեջ, որն է տող չկա Հայաստանի ստանձնած միջազգային պարտավորությունների վերաբերյալ: Ուսումնասիրության մեջ առկա պնդումն առ այն, որ կրթության լիազոր մարմինը՝ ԿԳՆ-ն նման պահանջ չի ներկայացնում, հիմնավորվում է նաև նշված փաստաթղթով:

✚ «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաները դասավանդվում են առարկայական չափորոշիչների, ուսումնական պլանի և դասագրքերի հիման վրա: Ըստ այդմ, առարկաները գլխավորապես միտված են ազգային և հայրենասիրական նպատակների իրագործմանը: Այս առարկաների շրջանակում գրեթե անդրադարձ չի կատարվում այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները, խաղաղությունը, հանդուրժողականությունը, տղամարդու և կնոջ իրավահավասարությունը և այլն: Չնայած դրան, որոշ ուսուցիչներ ու աշակերտներ այնուամենայնիվ վկայում են, որ դասավանդման մեթոդները, կազմակերպվող դասարանային և արտադասարանային միջոցառումները որոշ չափով անդրադառնում են Հոդված 29-ի (բ) և (դ) ենթակետերի իրագործմանը: Մինևայն ժամանակ կան ուսուցիչներ և աշակերտներ, որոնք արտահայտում են ընդգծված ազգայնական ու այլատյաց կարծիքներ:

✚ Մինչդեռ աշխարհում կրթական ծրագրերը արդեն բավականին երկար ժամանակ մշակվում են կոմպետենցիաների վրա հիմնված մոտեցմամբ, ՀՀ Ավագ դպրոցի «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների գործող չափորոշիչների ու ծրագրերի վերլուծությունը վկայում է, որ դրանք մշակողները նման մոտեցում չեն կիրառել:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ելնելով այն հանգամանքից, որ 2019 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունում վերանայվելու են չափորոշիչներն ու ուսումնական ծրագրերը և այնուհետև նաև դասագրքերը՝ անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել ստորև բերված առաջարկությունների կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը.

- ✦ Կրթության հիմնական փաստաթուղթը՝ Կրթության պետական ծրագիրը մշակելիս անհրաժեշտ է, որ ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունը հաշվի առնի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի հոդված 29(1)-ի համապատասխան դրույթները:
- ✦ Չափորոշիչների մշակման համար պատրաստվող աշխատանքային առաջադրանքն ու աշխատանքների շրջանակը ձևակերպելիս անհրաժեշտ է, որ ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունը որպես պահանջ ընդգրկի նաև ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի համապատասխան դրույթներն արտացոլելու անհրաժեշտությունը:
- ✦ Հասարակագիտական առարկաների, այդ թվում Ավագ դպրոցի «Հայոց պատմություն» և «Հայ գրականություն» առարկաների չափորոշիչներն ու ուսումնական ծրագրերը մշակող խմբի անդամները պետք է ծանոթանան Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի Հոդված 29(1)-ին և Հոդվածի Մեկնաբանությանը և այստեղ եղած կրթության նպատակներն ու արժեքներն արտացոլեն նոր չափորոշիչներում: Այս նպատակով կարելի է ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամի փորձագետների օգնությամբ սեմինարներ կազմակերպել մասնագետների համար:
- ✦ Նոր չափորոշիչները և ուսումնական ծրագրերը ձևավորելիս անհրաժեշտ է, որ չափորոշիչների վրա աշխատող մասնագետներն առաջնորդվեն նաև կոմպետենցիաների վրա հիմնված մոտեցմամբ և հնարավորության դեպքում ինտեգրեն Ցկյանս ուսումնառության 8 հիմնական կոմպետենցիաները՝ այսպիսով ավելի համակարգված կերպով արտացոլելով Կոնվենցիայի պահանջները նոր չափորոշիչներում և ուսումնական ծրագրում: Անհրաժեշտ է նաև հնարավորինս բեռնաթափել ուսումնական ծրագիրը՝ թողնելով միայն այն, ինչ իսկապես կարևոր է տվյալ կոմպետենցիայի տեսանկյունից:
- ✦ Որպեսզի Կոնվենցիայի Հոդված 29(1)-ի դրույթներն արտացոլվեն համապատասխան դասագրքերում, անհրաժեշտ է, որ նոր դասագրքերի հեղինակները նույնպես վերապատրաստվեն՝ մասնակցելով ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամի փորձագետների օգնությամբ կազմակերպված սեմինարներին:
- ✦ Անհրաժեշտ է, որ նոր չափորոշիչների հիման վրա մշակված դասագրքերը քննության ենթարկվեն նաև Կոնվենցիայի հետ կապված Հայաստանի Հանրապետության պարտավորությունների տեսանկյունից:
- ✦ Կրթության պետական ծրագիրը, չափորոշիչներն ու ուսումնական ծրագրերը վերանայելուց և նոր դասագրքեր թողարկելուց հետո անհրաժեշտ է հանրապետության բոլոր գործող ուսուցիչներին վերապատրաստել, որպեսզի վերջիններս դասավանդեն Կոնվենցիայի Հոդված 29(1)-ի ոգուն ու փիլիսոփայությանը համապատասխան: Վերապատրաստումները կարելի է իրականացնել երկու փուլով. (1) իրականացնել վերապատրաստողների վերապատրաստում՝ ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամի փորձագետների, չափորոշիչների և ուսումնական պլանների հեղինակների օգնությամբ և (2) ուսուցիչների վերապատրաստում: Գործող ուսուցիչներին վերապատրաստելուց զատ, անհրաժեշտ է մանկավարժները պատրաստող բուհերի ծրագրերում նույնպես արտացոլել համապատասխան մոտեցումները:

- ✦ Նոր կրթական բովանդակության ներդրում դպրոցներում՝ ընթացքում իրականացնելով շարունակական մոնիտորինգ:

Այս հիմնական առաջարկություններից բացի, անհրաժեշտ է, որ քաղաքականությունը մշակող և իրականացնող մարմինները.

- ✦ Վերապատրաստումների և մրցույթների ժամանակ պատշաճ ուշադրություն դարձնեն ուսուցիչների գիտելիքներին, որոնք վերաբերվում են ԿԳՆ որոշմամբ սահմանված օրենսդրական շրջանակներին:
- ✦ Հստակեցնեն պահանջները, որոնք առկա են չափորոշիչներում: Անհրաժեշտության դեպքում տալ պահանջների և ակնկալիքների բնութագիր:
- ✦ Չափորոշիչները, առարկայական ծրագրերը և դասագրքերը համապատասխանեցնեն ՀՀ «Հանրակրթության մասին օրենքի» այն փոփոխություններին, որոնք ուժի մեջ են մտել 2017թ. հունիսից:
- ✦ Անհրաժեշտ է ավագ դպրոցի համար մշակվող ծրագրերում ընդգրկել ծրագրային ուսուցումը (project based learning), որը կնպաստի նյութի գործնական ուսուցանմանը և կոմպետենցիաների ձեռքբերմանը:

Հեղինակներ.

Լուսինե Խառատյան,

Գիտաշխատող,

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ

Lusine.kharatyan@gmail.com

Վահրամ Թոքմաջյան,

Պատմության ուսուցիչ,

Մխիթար Սեբաստացի կրթահամալիր

v.toqmajyan@gmail.com